

Е Е І А А Е Н О Т Е Е А

ИЗ ИСТОРИИ ОДНОГО РУССКОГО ЭТНОНИМА.

ЧАСТЬ II. *SAMOGETAE* І ЕАІТ ЕАДІ ЕІ Е.

*Часть I см. в N 2. 2012

А.Б. АБГАРЯН
ЕГЛУ им. В.Я.Брюсова

Â ñèëó ñâî áé î ÷åâæäí î ñòè í á-
éî ðí ðûâ èçðå÷áí èý (í î äí áí î ñò-
ðí øèì àôî ðèçì àí) í î ñòî ýí í î
í àôî áýð í î áðâåðæäáí èá â í áðâé
í î çí àâàðâåðüí î é åâýðâåðüí î ñòè.
Ðÿä ðâæéð ãûñêàçûââí èé í î æí î
í î í î èí èðü ñëâåðþûâé ððâçî é
È.Á.Áí áðí áí í î áâ: "Óî ðý ñàí ûé
åæââí ûé èñòî ÷í èé èñòî ðè÷åñêèõ
ñâåââáí èé – ñëí áí (â áæââ í àððâ-
ðèâí ûó, áí èóí áí ðâæüí ûó, ýí èâðâ-
ðè÷åñêèõ è ð.í. ðâæñòî á), èñ-
ðí ðèéè, èæé ýðí í è í àðâæí èñâæüí î,
í àéí í áðâæñòî áí èí èý í à ñëí áí
éâæ ðâæí áí á, í áðâæí áâðý ëéí á-
âæñòðè÷åñêóþ ÷àñòü èñòî ÷í èéí áâæ-
÷åñêéí é í óäí èé è ì àðâðææà ÿçûéí -
âââââí, à í î ñèâæí èá í á ÷áí ü áí-
ðí áû áâðü èñòî ÷í èéí áâæ÷åñêèé
áí áæéç í àí ýðí èéí á í èñüí áí í î ñòè
æéý èñòî ðè÷åñêèõ öâæâé. Â ñâýçè ñ
ýðèí èí ôí ðí áöèí í î úâ áí çí í æí í ñ-
òè ðâæñòî áûô èñòî ÷í èéí á èñí í èü-
çóþðý í áââñòðâðí -í í í í í í í í í í
áâæ è í áéí ððâæðí í í " [6].

Ýðí ñóæääí èá, áûñêàçàí í î á í ð-
í î ñòðâæüí î ððññêèõ ñëí á èç í ðè-
æí àéüí ûó í àí ýðí èéí á í èñüí áí í î
ñòè, í ðâæñòðâæäí í ûó á ðí áí í î èâ-
ñè÷åñêí í í èððæâí èè, á áí èüðâé
ñòâí áí è àéððâæüí î á í ðèí áí áí èé è
ñí ÷éí áí èý í èí í ñòðâí öââ, áââ àâ-
ðí ð, áí èâþ í áñòî ýðâæüñðâ
í í áûñââðøéé á ðí ññèè, á ðâæí ü èí í -
ýçû÷í í áí í í àâñòðâí áâí èý ñ ýí ðâ-
ðè÷åñêí é öâæüþ í áðâæâí áââ àéð
í áí èñâí í ûé á í áðâðâæðøéí í í í é áðâ-
ðøéâ áâðâæðèçì, í ðí í ðâððøí í ñò-
í í é èââí ðèðøéæðøéé èí ðí ðí áí í î -
ðâðøí ñòðâæäí í í èçì áí èðüñý èí -
ðí ðí áöèí í í á ñí áâðæâí èá. ßðéèí
í ðèí áðí í èáí í ðèðí áâí èý í í áæéí í ûó
ðí í áí ñòðâé èí í ñòðâí í í áí ðâæñòðâ
é í ðèí èðâí èý ñ áâéí ðí ðûí è
í áñòðâçí í ñòðý è í í ñí áðí í áí í
÷ðâí èý ýâéýâðñý èââí ðèðøéæðøé
çâí èñè Samogetâå ~Samoge-
tas~Samogedos èç èçâñòí í áí í ð-
÷ðâðà "Ññòî ðèý í í áâæí á" í èáí í
Èâðí èí è /1247/ í ðâæí ðèí ýðí è èí

Í èññèè â ñòàâéó âåéèéí âí õáí à. Äáí í óþ çäí èñü, í í ÷òè àååéâàòí óþ í í í í áí ÷èñéåí í úí ðóéí í èñí úí ñí èñéàí, í í çäí áéøèå èçääàòåéè, èññéåâí âàòåéè, í áðåâí ã÷èéè è èéí ååèñòú (Äåééþéò, í. Áåðæåðí í, Á.Í. òàòèùåå, Á.Ó. Èåðååðä, Äì èò-ðéè ßçüéí á, l. Åååðçåé, x. Áèçèè, Á.È. l àéåéí, í.Í. òàñòéí à, Äæ. l óééå, l.Í. Äéåéñååå è l. òàñí áð) í áú÷í í ñí í ðí í ñééè ñí ñéí áí í ñái í ðäåü áí éåå á ðåçöéüòàòå ÷òåç-í áðí í áí ÷èòåòåéüñéí áí áí í ûñéå, ÷áí í áó-í í é èí ðåðí ðåòåòéè *1. í á ñéååðåò äóí àòü, ÷òí áñå èññéåâí - ååòåéè ñí ÷éí áí èý l. Èåðí èí è í åðå-í è=éåàþòñý ýòèí ñí èñéí í. í í èåé í áúåéòéåí í í í áí åòéè èòåéüýí - ñééè èçääàòåéü "Èñòí ðèè í í í ååéí á" Äæ. l óééå, "äðóåéå í í áòí ðýéè è í ðí áí èåéè í ðåæí èå í ðéåéè, á áí éüøéí ñòåå ñéó-ååå áí í í éí èå í ðå-òåí èóó è í ååí ðåçóí áí èå".

Í àñóúí í ñòü äåøèòðí åéè í í å-éðåí èýåòñý åùå í áí èí í áñòí ý-òåéüñòåí í: í í óðååðæååí èþ í.Í. òàñòéí í é, "ýòí óéåçáí èå l èáí í Èåðí èí è í í ñéóæéè í ðè-í í é ðæé í åçüååâí í é ðåí ðèè þæí áí í ðí èñ-óí æååí èý ñái í ååí á, èí ðí ðí è í ðè-ååðæååéèñü è ñí ååòñéèå ýòí í-ååòåóú. Ååòí ðú ýòí è ðåí ðèè ðéøåð è Èåñòðåí í ðåæí í èåååéè, ÷òí ñái í ååú í åååí á ì-åééüí í æééè þæí åå, ååå-òí á ååðòí åüýö Áí èñåý, í ðéóåå ååéè çåòåí ååðåñí áí ú

í í í áí èí -òàòåðåí è í à ñåååð" [5: 211-212].

Á éí èåå èòåéüýí ñéí áí ååòí ðå èç ðåðåõ óí í í èí áí èé [5: 57, 48, 72] èñéí í úé ýòí í í èí ååéí í ååú í åçååí á ðýäó í í éí ðåí í ûó í í í áí èí -òàòåðåí è í í í áí ÷èñéåí í ûó ýòí í -ñí á, á ñí èñéå ñ í ðí í ñéòåéüí í ñòðí éí í é èí åééí èí áí ååí èý. l í ýòí í ó í ðéí áðåòååò çí à-÷éí í ñòü ðí ðåòåéò, ÷òí, í ðéñòó-í àý è í åðå-÷èñéåí èþ ñ í ðååòå ñå-í ûó áí ñòí ÷í ûó è ñí ñååí èó í åðí å-í ñòåé ñ í ðí ååéååí èåí í á çäí åå (ð.å. l í áí í í ðåæí í èí ðééòü, ÷òí çä ðí ÷éó í ðñ-åòå èí ðí ðí åòí ð åçýé ñòååéó õåí á, ååå ååòí ð í ðí åúé åééòåéüí í å åååí ý), l. Èåðí èí è èñ-éí í úé ýòí í í èí Samoget(as) ðåñí í-éí åéè í åæåó í åðí ååí è, èí ðí ðúå ñåí èí í ñòåí í ñéåéòé: "Èèòåè, l àéí áí ú, Ñí èåí åé, Èåðå-Èèòåè... Áðóòåéè, l í ðåååú, ðóðéè, Õí çåðú, Ñái í åååú, l åðñú, ðåðéè".

Á ååóó äðóåéó ñéó-åýö ðåé èí å-í óáí úå Samogetas-Samogedos ñå-í í ååòü í àí ñééí èåååòí í ñååòåé-òåðéçí ååí ú ñí ñååñòåí í ñ í í èó-òåí ðåñòé-åñéèí è Parossitas. Èç í áí èó ðåæí áí ðí á ñái úé í í å-åí áí úé í í ååñòååò í ðí, ÷òí, "Inde reuertentes iuerunt in terram Morduanorum, qui sunt Pagani, venerunt eosq; bello devicerunt. Inde procedentes contra Byleros, id est,

contra Bulgariam magnam profecti sunt, & ipsam omnino destruxerunt. Hinc ad Aquilonem adhuc contra Bastarcos, id est Hungariam magnam processserunt, & illos etiam deuicerunt. Hinc amplicis ad Aquilonem pergentes, ad Parossitas venerunt, qui paruos habentes stomachos & os paruulum, non manducant, sed carnes decoquunt, quibus decoctis, se super ouam ponunt, & fumum recipiunt, & de hoc solo reficiuntur, vel si aliquid manducant, hoc valde modicum est. Hinc & ad Samogetas venerunt, qui tantiim de venationibus viuunt, & tabernacula vestesq; tantum habent de pellibus bestiarum" [22; 15:154-155].

Óî èüéî ñääý ií åääðæèåäþþò; íí
åñeeè ií è ÷òî -í èääóäü åäýð, ði
i ÷åí ü i àééi. T ði åääéí óäøèñü
i ðòðoäà, ií è i ðeøëè è ñàí i åäääàí,
à ýðè ëþäè, èäè åí åí ðýð, æèåóð
ði èüéî i ði ðàí è; i àéäðèè è
i èäðüå èð ðàèåäå ñääéäàí û èç øêóð"
[5:48; nð.: 15:154-155]. Ñðaaáí áí èå ñ
i ðeäéí àéí i åäýðèéåð i ñí áúð
ðäçèè÷éé å ðöññéèò i åðåâí åäð. Å
éà÷åñðåâå óði ÷í åí èé i i åí i eèøü
i ðåäéí æèðü i åí ðäøèåäþþüééñ y i å
ðåâí å ñéí åà fumus, i (fumum-
Acc.sg.) èäè "i åðü, èñi åðåí èý", åí.
"äúí" å i åí èò i åðåâí åäð è ÷òî ta-
bernacula i i åëà i çí å÷åðü è "äåðå-
äýí i å i åùåí èå, øäæèø, øèæèí ó".

Êñòðí ðèéê - ñòðàðí ãðàðòè÷-ñòñèéê
áí áëèç í òðûâéà í àí ñéí áí ðåçè-
ääí òà áûçüâååð ì åñéí ëüéí í åðå-
éàí èé. í åðàùååð í à ñåáÿ áí è-
í àí èå, ÷òðí è á ýòðí ñéò-åå èç-
éí ååí èå ÷-åðååü çåâí ååâí èé òàðà-
ðí -í í åí è í åñéí ëüéí èñéàæåí í
(÷òðí ñòðåèòåðòðí í äëÿ í èäí í Êàð-
í èí è), èáí, èåé çåñâéååðååéüñòåí-
ååéè ååí ñí åðåí áí í èéè í .í ãðèæ-
ñòñèé è Ä.Ðóáðóé, á òðí çäí ååí í
ååðí í åéñéí í í ñòðí åå ñòåí à Áàðúÿ
óæå ó-åñòåðåí ååéà í åí à èç í í èí-
ðåí í úö í í ðåí åñéèo ååòååé [12:
154, 5: 110]. Êðí í á òðí åí, åí í ðåéè
çåâåðåí èýí èñéååí ååòåéé å
ýéí áú ýñí í ñòðè ýòðí åí óéçåí èý í à
í åñòðí í ðååùååí èå ñàí í ååoá, í í
ååñòåí ååí èå í àéí ÷-åí ñí í ñí åñò-
ååðò ñí í òðí åñåí èþ ýòèo ñååååí èé

Í ðáðáèéüí í é äåðøéðí áéå ñí í ðí úö ýðí í í èí í á í æðò ñí í ñí áñò-âí áàðòü í í èí áí èå çåðåðéëðí áâí - í úö çàí úñéí â ðàçååäúâàðåéüí í - í èññèí í åðñéí é í í åçåéè í eáí í Éåðí èí é. Éæé èçåâñòí í, áéàâí àý öåéü í èññèè çàééþ÷åéàñü èñééþ÷-òåéüí í á ðí í, -ðí áû, í í áí áðåâàÿ áñååâðí í áéñééé óæàñ í ð í áðåâí áí í áøðåñòåéÿ "ðàðòåðí á", ðååééçí -âàðòü í í èéðé÷åñééé í eáí í í óñééå-í èþ áåðóí ðéðåðà ðéí ñéí é öåðéåéé á Ååðí í á [í í áðí áí áå ñí :: 16: 191-210]. Óäí áéåðâí ðýý äåéüí åéøéå áí æðåééí èý í áí û è éðåñòí í í ñòåâ

Í í ̄ í éí í- ÷ á ð á e ü í ̄ í ó ̄ í í éí ð á í éþ
Í ð ó nñ è è, á ð í ð æ á í éþ á Ê e ð á ó è Ý ñ-
ð ò í éþ, è nñ è þ- ÷ è ð á e ü í ̄ á ̄ i ã n ð ò í á
ý ð ò í ̄ i e á í á ç à í è í à e á è ̄ i è á á è-
ð ò í á e á ð ó nñ è í ̄ í ̄ i ð í ð e á í á á e n ð ò á e y,
e á í á i á í ̄ i ð a c á ð í ̄ i Á e á e n ð á í ̄ ð í ̄ i
í á á nñ è í ̄ i ð a á ä á á á ð á í ̄ i á á nñ è í ̄ e
á e ð á ú /1240/ è ð a á ð í ̄ i ñ e ð e
é ð a ñ ð í ̄ i ñ o á á á ̄ a x ð a ñ e í ̄ i ̄ i ç á ð á
/1242/, á u ñ ð ó í ̄ e á í é y á Í ð e á a è ð e è ó
í ̄ i ̄ i ñ e í ̄ i ̄ e í ý ç y Ñ a y ð í ̄ i ̄ e e á n i ̄ -
n i ̄ á n ð á á á á a e è á c ð û á ó á ̄ i ñ á á á è-
ð á e ü í ̄ e á i ð e í á i á ö e í é á i ð ü á ú
í ð ó nñ á /1242-1249/.

Í 1 áí çáðaùáí èè éç í èññéè á ñáý-
çè ñ 1 áí 1 áëáí 1 í é 1 1 èèòè=âñéí é
óñòáí 1 áéí é óaa áí òí áí á ñí =éí á-
í èå 1 aí ñéèí èäääàòí 1 áúé 1 òðäääàé-
òéðí ááí 1 . Á 1 éí 1 =àòåëüí 1 é
ðäääàéöèé ðóññéäý òáí àòééá áúéá
óñééáí à è aí 1 1 éí áí à ññúééàí è 1 à
ðóññééò äööí áí èéí á, çäääðáí èýí è á
ýéí áú áí òí áí 1 ñòé ðóññééò éí ýçáé
è 1 aðí áà 1 ðéí ýðöü èáðí èé=âñéí á
ååðí èñí 1 åäääáí èå, éaðòéí 1 é ðàçí -
ðáí èé á Èéääå è 1 á Ðóñé, éí òí ðäý á
ñéö=åå 1 1 áí áí 1 àòåñòåéý 1 1 áí éí -
òåòåð ýéí áú áéäåáí ääðý èñéöñí 1 é
æí éí 1 àòéé è áåðí ðéòåðó 1 aí û
1 1 ñéóæèò äëý Çaií aáí 1 é Ååðí 1 û
ùèòí 1 , áóðåðí 1 é çí 1 1 é . 1 ñí áí áí
áí èí áí èý çäñéóæèååò ôàéò, éaé
1 aí ñééé èäääàò 1 åäääóní ûñéäí 1 1
óðääééòñý ñáí èí è äðóæñéèí è 1 ò-
1 1 ñééé èýí è ñ 1 òóí 1 Äéäéñáí äðà
1 åáñéí áí, ååééèéèí éí ýçáí Ðóñé
Þðí ñéäåí 1 Äñååí éí áí åé=áí (éí òí -

ðúé í ðäääí ñòåâåëë àåðòí ðó á ðí é-
í à÷è ñåí åäí áí éí á Ðåí åðà), í ðí å-
÷ååò ñåí þ áéecí ñòü ñ éí ýëåññéel è
ééëðëëéí í Äóåàðëëåáì è ñéóæëðåéëåí
ßéí áí í. Í á í ðí ðí åðå ðåçí ðåí ey
Ðí ññëè óí åéí ðåçæëåäý áí ðèðå-
ðåðñéóþ ñòðåðéþ, í èññèí í åð í à-
çéëååðò í áí ðååéåí èå ååðòí í åéñéí áí
ååéí áí ey èñééþ÷ðåéüí á ñí åé-
ñëè ñ í í èéðè÷åññéí è öåéyí è ðí -
ñéí é óí ee, ýéí áú çàðö÷éåøåéñý
ðóññééí í áééðåéëéðåòòí í ðí ññé-
ðåéüí í í ðéååééðééè. Í á ñéó÷åéí í,
÷ðí ååðòí í åéñéay í áí ðååéåí í í ñòü
í àñòåâåéí èé ååðòí ðà ñí åí ååååò
ðòååéëí ûí í àøåñòåéåí Áåðúý í à
Ååðí í ó: í à Ååí åðéþ, í à Áí ååí èþ è
í à í í èüøð (÷åðåç í ðóññéþ è Ëéò-
åo), í ÷åí, èåé èçååñòí í, ååð-
í áí ñééé èí í åðåòí ð ðòåééðéò II í í-
ñí åòéë èçååñòéðóü í èñüí í áí åéééñ-
éí áí éí ðí ey [1241-12:143]. Á ýòí é
ñäýçé í åéí ðí ðóþ çí à÷èí í ñòü
í ðéí åðåòååðò è ðåééí á ñí åí åååí èå,
÷ðí í ðóññééí í áí ðååéåí èåí í í -
áí èüñéí áí åòí ðæåí ey ååðòí áí åéé
Åóþé-óáí /1205-1248/, éí ðí ðúé áúé
èçåðåí ååéééèí óåí í á 1246 áí åó,
ð.å. éí åðåí áí è í ðéåúðéy Éåðí èí è
á ñòåâåéó.

Í á ì 1 æåð ñèøæèðú ãí èæçàðåæü-
ñòåí ì óðåæüñéí é í ðeøðí ÷åí 1 ñòðè
ì 1 èí úö i àðññèðòí ã è í 1 áí èå
1 àæåéèí à 1 òí 1 ñèøðåæüí 1 ñí 1 ñí áà
çàùèðú äùí 1 1 ò 1 óó è êí 1 àðñí ã,
åñéè ó÷åñòü, ÷òí ã ðå åðåí ãí à
ñåí áé èæñèñòðí ñòðüþ è çåáí ei -

÷âí i ï ñòöþ ðâðâèðâðèçí âæëñü è
âí ëüøàÿ ÷àñðöü ñââðâ Åâðî i û è, â
÷âñðì i ï ñòè, T ðóññèÿ èèè Eèðâà.
T i ñëî âàì Aàëëà Áí i í èì à /XII â./,
T ðóññèÿ "Òàè çàùèùåí à i çâðàì è è
âí èì ðàì è, èàè í å áûëà áú óéðâí-
ëåí à éðâí i ñòÿì è èèè âí ðí âàì è,
T ï ÷âî ó í èéðò í å i ï æâð åâ T ï èt-
ðèðöü, ðàè êàè í à i ï æâð i åðâéðè ñ
âí éñêî i ñòÿ ëüëî i çâð è âí èì ò"
[2:99]. Åí ó âðî ðèò àâðî ð ðàí í å-
ñðåäí åââèéí âí è yí öeëëí i åâëè "T
ñâî éñðââ ââðâé" Aàðòî èì i áé
Áí åëëëñèëé /i è.1190- T ï ñëå 1250/,
i ðí i åðèà, ÷ðí ðí ñòðåâí i àÿ T ðóñ-
ñàì Eâðòî í èÿ (i i åðâçóì åâàÿ Eèò-
âð) èçí áëëðâð "âëëèì è æâèí ðí ûì è
è ñêî ðî i . Çàùèùåí à i í à èâñàì è è
âí èì ðàì è, i åëâàðàÿ i àí i í åèì è äðö-
âèì è óéðâí èåí èÿì è, èðí i å ðâè,
ëâñî â è âí èì ò" [12:83]. Yðà
ñòðâà à i å i áí èâåí à áí èì àí èâî è à
ðóññèëö i àì ýðí èéðò, à àâðî ð Aë-
ðèÿ èí ýçÿ Aëâëñâí äðâ Í åâñêî âí
/XIII â./ äàæå âûðâçëëñy i åðâçí i:
"Eèòâà èç áí èì ò i à ñââð í å
âûí èëëâàðó". I à çâáí èì ÷âí i ï ñòü
i åâðò i ðéâàðèéñèëö i åëâñðâðâé
i åðâùâè è áí èì àí èâ å "Aâýí èÿö"
Aäàì Åðâì áí ñèèé, å ñâî åé "Oðí-
í èéâ" Åðëü i üüä è äð. Èññëâäí-
âàðâðâè èñðí äýðöny å i i åí èè, ÷ðí å
ðó yí i oo çà i åí ðí õi åèì ûì è
i óùâì è i ðóññèí åí T i åðâí è-üy
i ðí ñòðèðâæëñü i çâðà, ní åâëí åí i úâ
i åâäð ní åí þ åí èì ðàì è è
ððýñèí åì è, i åùâé i èí ùâäüþ i èí èí

2000 е² (âî äí ûå ֿ àññèåû í à ýòî é ðåððèòî ðèè è ֿ î í úí å çáí èì àþò 1450 е²). Âî ðî ÷åì, ó÷èòúâàÿ åuå äí eäí å âðåì ý nî ððåí ýâðóþñý å î ðóññèè àì aëüâai ó ååðî åáí èé åàæå î ñéå çàðâàòà è í àñàæååí èý êàðî - èèöèçì à, çà ðàèèì î èóðèååí èåí äú- i ì (eéè i àðîì) i ì æí î óñi î ððåðü è ýçu÷åññèé ååðÿå ï ÷èùåí èý ñâýùåí í ûì î åí åí è ååñåí î ååí ðåéèåéí çí î åí î ñòà (÷òî, åéæèì î, è áuëî î áuâðåí î å eí eåå). î àéî î åö, ðàéî î ó nî î ðí åñåí èþ èçéî ååí èý î eäí î Êàðî èí è í á î ðí ðèååí ðå÷åò è èåñí ûå åðåì ýí èé î ðèååèòî å, êî ðî - ðûå, èåé èçâåñòî î èç eñòî ðèè, óéðûååéèñü è åí ðî eèñü nî èðåñòî - î ñòà è eç ÷àùî å.

Ó÷èòúâàÿ çäí åáí î ååðî î åéñéøþ î åí ðååéåí î ñòðü í àçèååí èé è, å åí èúøåé î åðå, "ðóññèéå èñòðî èé" î ñååååí î eäí î ñòðè î àí ñéî åí ðåçè- ååí ðà, î ì å i àðîññèòåì è åí î óñòðè- i î óñi åòðèååòü î ì ðåååéýøåå ñòðååí åååéî åúô î ðóññî å öi ðî ûåí î - èðî î è÷åñéî å ðóññéî å ðî eéí åáí èå eéè i àð + nî ñàòü, î åðåì eäí î å ñòðòåéèñî î -it è eàðòéí ñéí è ðéåéèñéåé (ñð. n mordovite, moskovite è eí ûì è ýòî î èì àí è å ååðî î åéñéèò ýçuêåö), eéè ðî eéí åáí èå i àðî (i) + nûò (üé) **2.

Î åí àéí ååæí ûì ñåéååòåéüñòåî î î ðéååéèñéî åí ðàñi î eí ååí èý i àð- ñèòî å ýäéýåðñý åuå î åí î nî åí å- ååí èå, óñéî èüçí óåøåå å ð åí èí åí èý èññéååí ååòåéåé. Âî èí ðó åí XV å.,

éååé ååéååòåéüñòåî ååéè è í î èüññèé èñòðî ðèé åðåò ß. Äéóåí ø /1415-1480/ è êðåéé åññèé åéí î èé î . î å- ôí åññèé /1457-1523/, ñåååøùåé å ñååååí èýò î . Éàðî èí è ðî ðóý åu î "Ååéèéé î ó çåðöåéó" /1244-1264/ Åéí øåí ðèý èç Áî åå, ó ëèòî åöåå (è èô ååí åòðè÷åññèé ðî åñòååí î èéí å î ðóññî å) åí ååå åí î óéýðî ûì nî î - nî åí î ðèååí ðî åéåí èý î èùè åúéé çäí åéåí èå, ÷åì åàðéå: "î èùå ó ýòî åí î èåí åí è ñéóåí å è ñóðî åå; åå ñòðýjå åþò å î ñòååå å è åí ðøéåå, ñéååí åéåí î ûö èç î óéè, è ÷àùå î åééò ï å åí å, ÷åì åàðýò å åí åå". Å î ðî åí åéååí èå ñåå ååå î ñååñòåå åå- åéý ñòðåðøéé èñòðî ðèé åðåò ðååéè òåéæå åí èí åí åí èå í å nî åóþ (è í å óåéåéåí èå ñòðî åþò ñ î èñåí èåí î àðî ñèòðî å î eäí î Êàðî èí è) î åí î - î åðî åþò ñååðæåí î ñòðü èéðî åöåå å åååå: î í è "ðóéí åí åýòñý ñéåðååå- î ñòðüþ è å î èùå åñéóí û, èðî î å ðåå ñéó÷ååå, êî ååå åñòðååéååþò î ûøí - ûå î èðû è ååí ûåí èý åéý åí ñòååé è î ðéåçæéó" [7:15; åí åéí åè÷í î: 13: 100-101]. Î ÷ååéåí î, ÷åçí åðî åý ååååééååí ñòðü å ååå ýòî é í åðî å- î ñòðè åúéå ðî ðî øî èçååñòåå è ðóññéèì, çåèðåí èåøèì î ðî çåéùå î à- ðî î ñûòçå ñååýì è. î ì æí î ï ðåå- î åééåéòü, ÷òî å î ðî èåðó î ðè- ååééòü (èéè î èéééé?) î ñéååí èí ååååééè î ðî çåéùå î ååéî ð. Èí åí î ðåéååé ååéååé ååéååé å ñåå å è åúååðåí å . î åðî åññèé î ðè

ñðàâáí áí èè ðóññèèõ ñ í áí àñûòí í é “ðí ñí ì àõî é” *** 3.

“Í ðóññèäý” èääí ðèòéèåöèý í ðòí ññèòíâ í íçâí èýåò í ïðåäååèèöü, ÷òí í íâ äõí èõ ñí ñâäýí è ñðåäáí åâååéâ åúé èòåëüýí áó í íâðåçóí åâæ Samoged ñàí íâðåäíâ ~ ñàí íâðåäíâ “æí óæéí íâ”, í íëññéí-ðóññé. æí ñäü, èí áí íâáí èå í ðòí ðûõ ã í íâí áí í é èåðòéí ñêí é åðåòéèå åúéí èçâåñòí í è ðåí åå. Äí èþ óååðåí í ñòè â ðåééþ èääí ðèòéèåöèþ í ðèåí í ñèò è ñí í ñòåååéâí èå í åçååíéé í ëåí Êåðíí èé è í ýòí í- ðòí í í ì èí èéí è çí àí áí èòí é “Í åñí è í Ðí ëåí åâ” /OII á./ ðåðåí ööçñéí åí ååðí è-åññéí åí åí ýí í ñà, åääå í ðè í åðå-÷-èñéåí èé í åðåí åí åí ðééåéòéé-ñêí è åðóí í û ñòèòé í *bruises* “í ðóññàõ” (v.3245) è *samues* “æâí àéòéé-ööô” (v.3244) ñí ñâññòåðþò. Ñð. ðåéæå í ðòí ðì èääí í ûâ ñëàåýí ñèèí ñòòðèéññí í ýòí í í ì û *Samaythin* è *Pruszin* ó õðí í èñòà Ëí åäí í à èç í í ñèèüåå /XV á./. Ðí åñòåíâ í áú-÷-ååâ, áúòà è æèéèùà í áí èõ í åðí-åíâ í ðòí å-åðåðny è å í í åðí áí í í í èñàí èé í .í åðí åñèèí *Samagitthia* ñàí íâðåðèè [13:100-101], çàèí ñò-åíâ áí í í ì, èâé áí åí ðèéí ñü, ó ß. Äëóåíøà, è í í ååò ñòåðöü ñâèåå-ðåéüñòåí í ååðí í åññéí è òåí åòè-÷-åññéí è ðåäåèöèè (ñí åðåí áí í ëåí í Êåðíí èí è) í ðè í åðèñí åéå ýòèõ ýçü-åñèèõ í åðí åí å í ðééåéòééè.

Í åññéí èüéí í íçâí áå òæå í à-åéåí èåí *Samoghetia* í åéåñòü

í áí çí à-åí à í à èåðòå í èäý ì àáí óñà /1552/, *Samoghitia* – í à èåðòå ñ. Ååðååðòåéí à, åééþ-èå-øååí ñàí í åäí â í ðåäåñòååéâí èý çàí åäí í ååðí í åéöåå. Äí ðí :âí, í í æí çàí åòèòü, ÷òí åúå äí èéí â åðåí ý â í ðåäåñòååéâí èýö ååðí í åé-öåå í åééþåååðny í óðåí èõà ñí-çåô-÷ í û ñòí çàí èñååé: ðåé, åñèè í à èåð-òå ðî ññèè èí ñí í åðåòå ßéí åà (Äææí í í) Åæñòí èüäí /1552/ è èò-å-éüýí ñêí í ó í åðåååí åó ñí ÷éí áí èý Ååð-ååðòåéí à çâí èé SAMOGESTIA è SMOLENSKO ñí í ðåééññéí ñí í åòé-å-ñàþòñy, à ñàí í ååå åúå í á í å-åí çí à-åí û, ðòí í à èåðòå 1562 á. â ðåéí í á Ååéòééññéí åí í í ðý í í æí í åñòðåòéòü ðåðí èí í å ñí åðåí èå *Samogesthia*, *Samaïden* è *Samaittin* [10.] í ýòí í ó, í á ñéó-÷-åéí í ðò-åí çí í æí í ñòè ñí åðåí èý ñàí í ååååí å ñ ñàí í ååååí è í ðåååí ñòðååååé ñí ðí ðí èí ðí ðí èéí åàí í ûé Á.Í èå-òéé /1647/. Í í åäí ðàñí ðí ñàí åñòðå-åí í û ñí å ñí èüññéí í í ðè-éåçå ååóó ñàí í åååí â, í í è í ðí æ-ååþò (â í ðéè-÷-éå í ðí åñòåí í å ñò-ååååí ååéèéâí èý æâí àéòééöåå) í í ååðå-åàí ååéèéâí èý Þ áé: “Èõ ñòðåí à í å åñòü ñàí íâðåðéý (*Samoghitia*), êí-òí ðóþ ååí åðåòåû í í èåååþò çà Èèðåíþ, í í èüøåé è Èèåí í èåþ, à ðóññèèå èí áí óþò *Æí óåññèäý* çâí èý (*Samotzka Sembla*), í í çâí èý ñàí í-åååí â [Samoyedes], êí ðí ðàý í à í í åúå èåðåòåò í í åùååòñy çà ñè-åèðüþ” [14:127]. Í ÷ååèäí í, í í å

Í í áúí è í áí áöéèé í óðåâðáñòâáí í èé
 í í äðàçóí áâæé èçâáñòí óþ n 1620 áá.
 Éððòó Ðí nñèé í í áúâàâðåáí áá
 í í nñéí áéé áí ééáí áñéí áí éóí öä-
 äéí éí í àðà Ë.í aññú /1609/, áâåá
Samogitia è *Samoieda* [10] í ðåä-
 ñòâæéáí ú á ní í ðâåðñòâéé n í í -
 áâñòâí ááí éáí Á.í éâðæý.

Êñõõî äý èç ñèäçáí î áî, í áî ðeåí -
ëåí î ñòðåí ëåí èå î .Í . Äéåêñååâà â
í åäí èñè *Samoedorv. regio* ê èçí áðå-
æåí èþ î äåðòí áî â ðeóðöü, "ðí áà-
ðòí áî" î õí ðí èéå í à èåðòå Áåëü-
äçåâì þeéåðå /1516/ óñí î ðòðåðü
"í áéàñðü ñàì î åäí â" [1:160, ðeñ.25].
Í õí ðí èéå ðañí î ëí æåí â ååðõí åé,
éðåäéí å í ðååâí é ÷àñðòé í àí î ðåí î é
èåðòéí û. Ñéåâà í åí ðååâí î à í å÷-
í ååðòny ñ èí áí î åäí èý *Morden*
"í ðååâü" è ñéåâí î *Hungaria Magna*
Þâððü. Î ååäö Þâðí é è í õí ðí èéí î
åí ðåí è í áðåí ëåí î èçí áðåæåí èå
ñééí í èåðååâí ñy í àä åí ðøéí î è åäü-
ðåþùååí í àð í óæ÷éí û, í çååéåå-
éåí î å ñéí åâà è *Parositar genus*,
ð.å. "í åðí å í åðí ññèòí å" (Éí ðåð
1899), å ñí åí èóí í ñòðé í ðååñðòåå-
éyy ñí åí è í àí î ðåí í óþ èééþñòðå-
ðòéþ èåðòí åðååðå è í ðeååååí í î ò
í ååñðååí ååí èþ í èåí î Éåðí èí è. Ä
ýòí è ÷àñðòé èåðòå í ðí ðeåí åðå÷éð
í åí èþ E. N. Áååðí åà, éí ðí ðûé ñðå-
äè èñòð ÷í èéí å Áåëüäçåâì þeéåðå
óñí åòðåååé èç í ñéí åèé [3: 35; 4].

Óàêèì ́ áðàçí ì , ́ ì ́ æí ́ çàêëþ-
÷èòü, ÷òí ́ ì ́ ä ́ ñàì ́ î ́ äåòàì è ́ ëáí ́

Êñâðîì èí è èñéèþ-èòåëüí î ï î äðåçó-
í åâàë æí ñäü, èåâéî í ó ï î ðâáí ùåí èþ
éî ðí èí ðí è ðåâðòí î óàï è åúâ äî èäí å
åðåì ý ï ðåí ýòñðåâ åàë åå ðóññééé
èñòí ðè-åññééé ñí ñää.

THEATER

Í á èàñàøyñú áñåô ì í áðí áí í ñòðåé ñí -
í í ñòðåâæáí èý í í í áí ÷èñéåí í úó ðóéî -
í èñí úó ñíì èñéî á è éí l í èëyöèé, óéà-
æáí ðí èüéî, ÷ðí í äí à èç í èo í ðåä-
ñòðåâæýåò í í ÷ðè áí ñéí áí í á âééþ-
-áí èá á í í í öéyðí í á ñòðåâáí èå áâéå-
í í áí ðí èëáí ðí í á "Âåéèéí á çåðöà-
-éí" Áèí öáí ðøý èç Áí áâ /í.é.1190-
1264/, ÷ðåâæöýñú í ðòðûâéàí è èç äðó-
-âéò èñòðí ðø÷-âñééò ñí ÷éí áí èé. Ðàí -
í áâ ñí í ðí áñåí èå ðåâæñòðåöèé ñí
ñàí l åðàí è âéæéí í áí ñóí äéò è
éçäáí èþ Áåéèþéòá 1598 á., áâå áé-
-ðøéí ñééé áàðèáí ð í ðåâñòðåâéàí
í áí í áðåí áí í í ñ òðåéñòðí í èç Áí áâ è
áí áéèéñéèí í åðåâí äí í , è í ðí í ñèðny
é yí í ñóá, éí áääá í áçåáí èå ñàí l åðåü, éâé
óæå èçââñòðí í, áúéí àéðóâæéçèðí áà-
í í áéäåí áàðý ñí áí áñòðí úí ðóññéí -
-éí í ñòðåâí í ûí óñééèyí [23]. Áñéâä çà
í èí , ðòðåí öóçñééé í åðåâí á "Èñòðí -
-ðèé" í í ðóéî í èñé, í ÷âí ü áéèçéí è
ðåéñòðó Áèí öáí ðøý, á 1634 á. ñí -
ñòðåâæéé í .Áåðæåðí í. È óæå áí áðåí á-
í á Á.Í. Òàðøéùåâà, éâé í ðí á-âéí ñú
ðåí áâ, ýòå ðåñøéòðí áéå óæå í á âú-
çüâæáé ñí í í áí èé [17:163]. Á 1800 á. ñí
ðòðåí öóçñéí áí í åðåéçäáí èý 1735 á.
Í .Áåðæåðí í á áúé ñâåéäí ðóññééé í å-
-ðåâí á, áäå í í áéèéyí èåí èí áí èðí áí
èñòðí ðøéà èñéí í ûé ýðí í í èí áúé

Óàéæá ñí 1 Óí áññáí ñ ñàí 1ááàí è [11]. Óàéàý æå eääí ðèòéèåöëy (ñí ññüé-éí é í à A.Ö. Eåðáåðåä, èí ðòí ðùé èí á-í 1 áàí èå 11ñéääí èo í àéåí 1 áúåí áeå-øåäí èå... ñàí åå-ååü [9:52-55]) áûéà 11 áååðøäí à Äí èòðèåí Bçüéí áúí á ðåéñòå è èí 11 áí ðåðèëyò è 1 àðåé-éåéüí 1 é 1 óåéèéåöëè èåðòéí ñéí áí ðåéñòå è ðóññéí áí 1 áðååí äà /1825/, 11 éí æéåöåé 1 à÷åéí 1 áó÷í 11 ó èçò÷å-í èþ ñí èñéí á [15]. Ñ ýòí áí áðåí áí è áñå 11ñéääóþùéà èçääòååé è 1 åðå-åí á÷ééé 1 å 11 áååðååéè ñí 1 1 áí èþ ðåéí á ðí èéí ááí èå: á 1838-1839 áá. ñí ó÷åòí 1 ðåçöéüòåòí á ðåéñòí èí áe-÷åñéí áí áí àéèçà 40 ñí èñéí á 1 . Áååð-çäéí 1 áúé èçääí è áí 1 áú 1 áðåååååí 1 à ðåéí ööçñééé ýçüé èåðèí ñééé ðåéñò 11 ðóéí 1 èñé, èñí 1 éüçí ááí 1 1 é 1 . Áåðååðí 11 [24]. Á áæéüí áéøåí ñðååí èòðåéüí úé áí àéèç ñí èñéí á "Èñ-òí ðèé 11 1 áäéí á" 1 ðí áí èæééé áí àéè-÷åí èí x. Áéçéé è èòðåéüýí áó Äæ.Í öé-éå [25]. 1 áí áí áñ èçí áí áí èé á ðåéí á ñí 1 ðí áññáí èå è 11 áúé ðóññééé 1 åðå-åí á Á.È.Í àéæéí á 1911 á. [8], 1 åðåéç-ääí 1 úé á 1957 á. ñ äí 11 èí áí 1 úí è éí 1 1 áí ðåðèýí è 1 .Í. ðåñòéí 1 é [5]. Èñéí áó, ñáí þ eäí ðó á ýòí ðí 11 1 1 áí-éí ñí á 1 "í ñååäí ñàí 1 áååäó" áí áñééé ðåé-ååí 1 .Í. Áééñåååí è 1 . ðåñí áð [1:18].

** Çàí åòéí , ÷òí 11 áåñòåí ááí èå 1 . Èåðí èí è èí ååò ñí 1 ðåååòñòåóþ-ùóþ áí àéí åéþ ñ èí áóññééí è 1 ðå-ääí èýí è 1 ñåéòå èåþùéñý, áéñýùéò 1 à 1 áí 1 é 11 áá è óñéæååþùéò ñåáý ðí éüéí çàí åòí 1 1 éüéé, è ÷òí 1 åðå-

÷āñēñ ā í áçáàáí èå yòí áí t̄ eäì áí è
āñòí ì í áí ñoí àèò é èí áí è í áí áí
éí àeéñēñ áí áí ðí í áí t̄ eäì áí è Ásthami.
Í áí àéí í åéüçý n̄í æéàñèòüñy n̄í
æéëáí eäì l̄. t̄. Äééññååáà ñåýçåòü
í áá ðåññéàçà ÷åðåç ýéí áú l̄ l̄ áí èü-
ñéóþ t̄ åðåäà÷ó, eáí ðóðóáí t̄ ðåä-
ñòååéòü, ÷òí, åéàååý ñåååáí éyí è í á
yòí é ñåéòå, èåòí èè÷åñééé èååååò
óí óñòéé áú áí çí t̄ æí ñòü í áúñåðåòü
eö í áçéååòåéüí óþ ðåééåéí çí ñòü á
ñåñ áí t̄ ò÷åðå, ÷åñí í åò á ñéò÷å áí
í åòí ñéòåí è [1]. Òåéí é yòèí t̄ eí åéçà-
öèé èí áí í ååí èý l̄ åéí n̄í l̄ n̄í áñò-
åí ååòü è çí åéí l̄ ñòåí í åñí åðí èéà n̄í
ñòåðåòåé í áí åö. Borussen. T̄ í ñéååí yý
òí ðí á åéåéí t̄ t̄ ðååñòååéýåò
éí èæí áí t̄ ðåñ åðåçí ååí èå èç åðå÷.
Borousoi (éåé ó t̄ ðí eí l̄ áy – [18:389]),
èéé èç éåòéí. Èí áí í ååí èý borussi,
Borussia. Å ôí ðí á Burus n̄éí áí t̄ í-
åðååñéé çåñåéååòåéüñòåí ååí è
ååðååñééòí éóí ðí -æí eí l̄ åòí è
Èñí áí èé Èáðåòéí t̄ í Béóáí /932/, t̄ å-
ðåí è÷éåøéí ðååðéòòí ðéþ t̄ éüøé ñí
ñååååðå t̄ ðóññéåé è í åðååéí t̄ ðéí á-
í yéåñü áí eí ðü áí eí í öå XV á. (ñí ..
í áí ðéí áð, á í áçååí èé n̄í +éí áí èý
í åí ü t̄ èý II, áí èåå èçååñòí áí èåé
Yí áé Ñèéüåéé t̄ èééí eí l̄ èí è /1405-
1464/. Åí ðí ÷åí, á í å÷åéå åòí ðí áí
òüñy÷åéåòéý í. y. óæá t̄ ðåñ åéåååéå
í í ååý t̄ åéåññ åéå yòí í l̄ eí á:
í í áí åøéå t̄ ðåæåí èå áí èñüí á Aðóí t̄
Èååðóóðóñéí áí (Pruzos- /1002/), á
"Óðí í èéå Èéåí í èé" Áåí ðéóå Èåò-

аеéñêî áî (*Prusciam* -/1226/). І í î áî á-ðàçéå áî ñí ðî èçâåååí èé / ðóññèè è í ðóññí á î áí áðóæèðü á ñðååí á-ååéî áúó áí áeeéñêèò (*Prutenia, Prussia* "ñððåí á", *Prateni, Pruteni, Pructeni, Pruskeni, Praceni, Pruceni* "í áðî áí î ñðü" -[12: 34, 77, 85, 93, 118 è áð.]), è í ïëüñêèò èåðéí ýçû-í ûñ èñðò-í-í èèåò (*Prusia, Pruzia, Pruzze* - [19]), è áåæå á í ðóññêî -í áí áöéî í ñó-åååí î í éí áåéñå "í î áçàí ñéay í ðåå-ää" (*Preusse, Preusch* -/1340/).

*** І áðå á ðååí î èí ååí èå áðî áèò èèøü í áðååðæååí èå á "Èí í áðåðòí ð-ññèò áí ñóååò" Áååðåçèÿ Òëëüååðèé-

ñéî áî / í ê.1150-1235/: Í î ëüðå áäí í èñðòí ðî í î é ñí í ðèéåñååðñý ñ ðóðåí èåé. Á í î ñéååí áé "í áðî á ðóðåí î á í ðåååí áí èý í ðåçäí î ñðòè, ñððåñòðòè è í ðî ðå á è í áóí áðåí í î ó í üyí ñðåðó" [12]. Ñóùåñòðååðò í í áí èå, ÷ðî ñâî è ñååååí èý í çåèí ñðååí áåé ó áåðî ðà «í î ëüñêé è ñðî í èéé» Áèí öåí ðòëy Èåä-ëóååéà /1160-1223/. Áí ðî ÷åí, í á-åéí áí èåí ðóññêèò á ÷ðååí õåí áí è-÷åñòåå áðåðøëë è óí î í èí áåðøéñý ß. Áéóåí ø [20: 271-272].

ЛИТЕРАТУРА

- Аæåñååå** І .І. Ñèáèðü á èçâåñòðøý çåí áäí í áåðî í áéñêèò í óðåðøåñò-ååí í èéí á è í èñàðåééå ÕIII-ÕVII ââ. 2-å èçä. Èðéóðñê, 1941.
- Аíííèí Áæë.** Õðî í èéà è ååýí èý éí ýçåé èéè í ðååèðåééå í í ëüñêèò. І ., 1961.
- Áååðî á** 1962 = Bagrow L. At the Source of Cartography of Russia// *Imago Mundi*. Amsterdam, 1962. Vol. XVI.
- Áååðî á** 1964= Bagrow L. History of Cartography. Cambridge, 1964.
- Áæí ååí í è ååëü Í èåíí Éåðíí èí è.** Èñðòí ðøý í í áåéí á. Áèëüí í áå ðóáðóé. Í óðåðøåñòååéå á áí ñðòí-í úå ñððåí ú. І ., 1957.
- Áí áðî áí í í á** È.Á. І ðî áéåí á òèéí èí áé-÷åñéí é áí ñðòí áåðí í ñðòè í àðåðøéåéå á òèéí èí áé-÷åñéèò èññéååí áåí èýø//Áðååí ýý ðóñü. Áí í ðî ñú í áåéååèñðøéè. № 4 (10). - І ., 2002. - №. 5-20.
- Áéðåí ø** Б. Áðþí áåëüåññéåý áéðåå. І ..È., 1962
- Èí ååí áå** Í èåíí Éåðíí èí è. Èñðòí ðøý í í áåéí á. Áèëüååëüí áå ðóáðóé. Í ó-ðåðøåñòååéå á áí ñðòí-í úå ñððåí ú/ áåååå., í åðåå. è í ðèí . Á.È.Í áéåéí á. ÑÍ á., 1911.
- Èññéååí áåí èý,** ñéóæàùèå è í áúýñí áí èþ áðååí áé ðóññéí é èñðòí ðèéè Á.Ó. Èåðååðåå/ í áð. ñ í áí áð. Á.Бçûéí á. ÑÍ á., 1819.
- Èí ðò Á.** І àðåðøéåéü í í èñðòí ðèéè ðóññéí é èåðòí áðåðøëë. Èéåå, 1906.

11. Երանեական օրագիր 1246 թ. Տարբարական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, 1800.
12. Ղաջող հայ Ա.Է. Արևելյան ազգական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, 1979.
13. Ղաջող հայ Ա.Է. Օրդանական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, 1936.
14. Մահմետական Ա. Մահմետական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, 1870.
15. Նիկողայոս Ա. Մահմետական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, XIII-XIV դարերում. Խաչատրունիք, 1825.
16. Նորագույն Ա.Է. Եվրոպական պատմություններ Մահմետական պատմություններ Հայոց ժամանակակից աշխարհում. Խաչատրունիք, 1988.
17. Օգոստական Ա.Ի. Եշական պատմություններ. Խաչատրունիք, 1979.
18. Օգոստական Ա.Ի. Եշական պատմություններ. Խաչատրունիք, 1986. Օ.Ի. 1990.
19. Մահմետական Ա.Է. Մահմետական պատմություններ. Խաչատրունիք, 1986. Օ.Ի. 1990.
20. Մահմետական Ա.Է. Առաջնական պատմություններ Մահմետական պատմություններ. Խաչատրունիք, 2004.
21. d'Averzac M. Relation des Mongols ou Tartares par le frère Jean du Plan de Carpin. P., 1838.
22. Beazli Ch.E. The Texts and Versions of John de Plano Carpini and William de Rubruquis, as Printed for the First Time by Hacluyt. L., 1903.
23. Hakluyt R. The Principal Navigations, Voyages, Traffics and Discoveries. L., 1598. Vol.1.
24. Recueil des voyages et des mémoires publiés par la Société de géographie. P., 1839. Vol. IV, livre II.
25. Viaggio ai Tartari di frate Giovanni da Rian del Carpino, a cura di G.Pille. Milano, 1956.